

Сыргабаев С.Б.

ПОСТСОВЕТТИК ЖАШТАРДЫН ДИНИЙ ИШЕНИМИНИН ЖАНА ДИНИЙ ИДЕНТТҮҮЛҮГҮНҮН СОЦИОЛОГИЯЛЫК АСПЕКТТЕРИ

Сыргабаев С.Б.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЛИГИОЗНОЙ ВЕРЫ И РЕЛИГИОЗНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ПОСТСОВЕТСКОЙ МОЛОДЕЖИ

S.B. Syrgabaev

SOCIOLOGICAL ASPECTS OF RELIGIOUS FAITH AND RELIGIOUS IDENTITY OF POST-SOVIET YOUTH

УДК: 316.346.32-053.6

Макалада заманбап Кыргызстандагы постсоветтик жаш муундун диний ишениминин жана учурда конструкцияланып жаткан диний иденттүүлүгүнүн табияты каралат. Эмпирикалык көрсөткүчтөрдүн негизинде автор бул процесстердин социологиялык аспектерин талдоого алып, азырынча диний ишенимдин көбүнесе саттуулукка негизделгендиги, ал эми диний иденттүүлүктүн чечүүчү мааниге ээ боло электиги тууралуу тыянактарын чыгарган.

Негизги сөздөр: жаштар, дин, диний ишеним, ислам, постсоветтик муун, руханий муктаждык, улуттук салт.

В статье рассматривается природа религиозной веры и формирующейся в настоящее время религиозной идентичности постсоветской молодежи современного Кыргызстана. Автор на базе эмпирических индикаторов анализирует данные процессы, делат выводы о том, что религиозная вера молодежи преимущественно основывается на традиционности, а религиозная идентичность не обрела решающую значимость.

Ключевые слова: молодежь, религия, религиозная вера, ислам, постсоветское поколение, духовная потребность, национальная традиция.

The article examines the nature of religious belief and is currently being religious identity postsotveskoy youth of modern Kyrgyzstan. The author on the basis of empirical indicators analyze these processes, delat findings that young religious faith is primarily based on tradition, and identity religioznaya not gained crucial importance.

Key words: youth, religion, religious belief, Islam, post-Soviet generation, spiritual need, a national tradition.

Советтик атеизм жана “Томастын теоремасы”. Кыргыз мамлекеттүүлүгү үчүн жыйырма беш жыл мурун илимий жана саясий дискурста “пост-советтик” деп аталган жаңы тарыхый доор башталды. Эгемендүүлүктүн бул чейрек кылымы коомубуздагы кескин мүнөздөгү жана кеңири спектрдеги өзгөрүүлөрдү алып келди. Тамыр жайган эркин базар мамилелери калктын жашоо стратегияларынын жана жүрүм-турумдарынын заманбап моделдерин калыптандырды. Ушул өңдүү жана башка трансформациялык жараяндар азыр да уланууда. Бул өңүттөн биз, эң оболу руханий дүйнөгө бүлүк салган өзгөрүүлөр, тагыраак айтканда дин жана ага байланышкан процесстер жөнүндө сөз кылмакчыбыз.

Жетимиш жыл бою советтик инсандын аң-сезимине тынымсыз сиңирилип келген комунисттик идеология атеизмге (“кудайсыздыкка”) чылгый сугарылган “өзгөчө” дүйнө чындыгын (реалдуулугун)

жараткан. Ал эми трансценденттик башаттардын бардыгын жериген ошол атеизм диний ишенимдин альтернативасы катары кызмат кылган. Коомдогу дүйнөтааным, ишеним, баалуулуктар, ченемдер жана жүрүм-турумдар матрицасын аныктаган. Демографиялык өлчөм менен алганда, советтик жарандардын, анын ичинде кыргыздардын да дээрлик эки мууну ушундай “чындыктын” алкагында өмүр сүрдү. Маселен, биз үчүн учурдагы глобалдык экономикалык кризистер кандай чындык болсо, советтик инсан үчүн XX кылымдын 80-чи жылдарында курулат деген коммунизм жана Кудайдын жоктугу ошондой эле чындыкка ээ болгон десек жаңылбастырбыз. Бул жагдайды америкалык социолог, чикаго мектебинин көрүнүктүү өкүлү Уильям Томастын белгилүү постулаты таасын сүрөттөп турат. Ал кийин социологиянын классиги Роберт Мертон тарабынан “Томастын теоремасы” деп аталып, мазмуну мындайча баяндалат: “эгерде инсандар ситуацияларды (кырдаалдарды) реалдуу деп аныктаса, анда алар өзүнүн кесепеттери боюнча да реалдуу” [8]. Демек, азыр биз утопия же “жалган”, “жасалма” катары баалаган атеисттик коом советтик улуу муундар үчүн өзүнүн тарыхый контекстинде толук реалдуулукка ээ болгон. Социалдык, саясий, экономикалык, маданий ж.б. карым-катнаштар тутуму, бүтүндөй союмдун иштөө механизми ушул чындыктын алкагында конструкцияланган жана жүзөгө ашырылып келген. Канткен күндө да, советтик коом өзүнүн ушул чындык режиминде толук кандуу, тиешелүү деңгээлде эффективдүү иштеп келгендиги тарыхый факт. Ал эми бул советтик реалдуулуктун 1991-жылы ураганы да тарыхый факт.

Ушул дискурстун нугунда, Томастын “реалдуулук” түшүнүгүн дагы илгерилетсек. Постсоветтик географиялык мейкиндикте пайда болгон суверендүү мамлекеттердин катарында Кыргызстан дагы абсолюттук түрдөгү жаңы реалдуулукка туш болду. Он жылдап калыптанган, аң-сезимдин түпкүрүнө сиңген чындыктын бир заматта жок болушу бүтүндөй калктын жан дүйнөсүн эншерди. Социалдык багыттоочторунан, ишеним, баалуулуктар тутумунан, көнүмүш дүйнөтааным, жүрүм-турум үлгүсүнөн ажыраган эл дендароо абалына кабылды. Ал эми жаңы социалдык-экономикалык, саясий жана руханий чындыктын матрицасын кабыл алуу, андан өз ордун табуу оңойго турган жок. Мындай көрүнүш транзиттик мезгилдин баштапкы он жылдыганда, б.а.

1990-чу жылдары кескин түрдө байкалганы анык. Бирок бүгүн дагы бул процесстер уланууда деп айтууга толук негиз бар.

Аталган кризистик кырдаалдын олуттуу кесепети катары коомдук аң-сезимдеги “аңырайган” руханий вакуумдун жаралышын айтсак болор. Социологиялык өнүктөн алганда ушундай абалды “аномия” деп мүнөздөгөнүбүз жүйөлүү. Белгилүү болгондой, бул түшүнүк илимий айлампага алгач француз социологу Эмиль Дюркгейм тарабынан киргизилип, андан соң Роберт Мертондун концепцияларында мазмундук өнүгүүгө ээ болгон. Аномия коомдун жаңы абалга (түзүлүшкө) өтүшүн, ага байланыштуу көбүнесе кризистик социомаданий шарттардын келип чыгышын жана буга чейин коомдук карым-катнашты жөнгө салып келген ченемдик жана баалуулук тутумдары бошондоп, натыйжалуу аракеттенбей калышын, ал эми жаңы жаралган жагдайга ылайыктуу социалдык регуляторлор тамыр алып, таасирдүү мазмунга ээ боло албай жаткан учурду түшүндүрөт [9, 243].

Байыркы грек философу Аристотель айткандай, “табият боштукту сүйбөйт” эмеспи. Андыктан жогоруда белгиленген руханий вакуумдун тиешелүү субстанция менен толтурулушу убакыттын гана маселеси экендиги анык болду. Дегенибиз, ал тез аранын ичинде дин, эң оболу ислам дини менен толуктала баштады жана муну объективдүү көрүнүш деп кабылдасак болчудай. Чынында эле, Кыргызстандын акыркы жыйырма беш жылдык постсоветтик тарыхын айкын мүнөздөп турган, ошондой эле кадыресе байкоочунун көзүнө дароо урунган кубулуш – бул калктын диний ишениминин кескин түрдө өсүшү. Албетте, муну шарттаган бир нече жүйөлүү себептер жана факторлор бар. Аларга биз төмөндө токтолобуз. Ал эми бул феномен жаштар арасында өзгөчө орунга ээ. Андыктан бул макаланын негизги фокусу да постсоветтик кыргызстандык жаш муунга бурулмакчы.

Постсоветтик Кыргызстандагы ислам дининин жайылышынын шарттаган факторлор. Заманбап коомубуздагы ислам дининин орду жөнүндө сөз кылардан мурда, анын кыргыз мамлекеттүүлүгүндө таралуу тарыхынан учкай кеп салуу абзел. Тарыхый булактардан маалым болгондой, 751-жылы азыркы Кыргызстандын территориясында (Талас жергесинде) орун алган арабдар менен кытайлардын ортосундагы кандуу кагылышта, кыргыздар кытайларга каршы тарапта болушкан. Мындай чечим ошол мезгилдеги кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн коопсуздугу үчүн геосаясий утуш бергендиги айтылат. Арабдардын бул согушта жеңишке жетиши менен ислам негизги дин катары кыргыз жергесинде тамыр жая баштаган. Диндин жайылышынын кийинки тагдырында Ахмед Ясавинин, Караханиддер мамлекетинин, Кокон хандыгын, мындан тышкары араб миссионерлеринин озуйпасы өзгөчө болгондугу белгилүү [6, 9].

Орус империялыгынын жана советтик доордун алкагында ислам динине карата олуттуу басмырлоо жасалып, чектөөлөр киргизилип, кескин тыюулар салынып келген. Ошентсе да ислам такыр эле жоюлуп кетпей, латенттик абалда, көбүнесе үй-бүлөнүн

күнүмдүк практикасында өзүнүн жүрүшүн уланткан. Белгилей кетсек, кыргыздар салттуу түрдө сунниттик исламды тажрыйбалап келген.

Диний ишенимдин, исламдын “ренессансы” советтик доордун, башкача айтканда биз жогоруда белгилеген советтик реалдуулуктун аякташы менен келди. Муну таасын чагылдырып турган бир катар “маркерлер” бар. Биринчиден бул – мечиттердин санынын кескин өсүшү. Пикирибизди аргументтөө үчүн айрым статистикалык көрсөткүчтөргө кайрылсак. Бүгүн Кыргызстанда мечиттердин саны орто билим берүүчү мектептердин санынан ашып кеткен. Дин боюнча мамлекеттик комиссиянын маалыматтарына ылайык, эгерде 1990-жылы республикада мечиттердин саны 39 болсо, 2015-жылга карата алардын саны 2 362 түзгөн (ал эми жалпы билим берүү мектептеринин саны ушул эле жылга карата 2 207 барабар болгон). Башкача айтканда, жыйырма беш жылдын ичинде диний сыйынуу жайлары 60 эсеге өскөн. Мындан тышкары, азыркы тапта калыптанган диний инфратүзүлүштүн алкагында 80ден ашык диний билим берүүчү мекемелер, 60тан ашык ар кандай борборлор жана фонддор аракеттенет [2].

Экинчиден, кыргыз социумундагы динге ишенгендердин жалпы көлөмүнүн олуттуу түрдө жогорулашы, ириде жаңы – постсоветтик муундун эсебинен келип чыгууда деп ырастаганга жүйө бар. Кадыресе визуалдык байкоолор да, ошондой эле акыркы мезгилде жүргүзүлгөн бир катар социологиялык өлчөөлөр да бул жагдайды таасын далилдеп турат. Маселен, жаштардын 90 пайыздан ашыгы динге (ислам динине) ишене тургандыгы аныкталууда [4].

Ал эми ушул заманбап кыргыз жаштарынын динге жигердүү тартылышы жана Кудайга ишениминин артышы, биздин оюбузча, төмөнкү факторлор менен түшүндүрүлөт:

1) Ислам дини советтик идеология урагандан кийин пайда болгон руханий (ириде адеп-ахлак, дүйнөтаанымдык) вакуумду толуктаган бирден-бир альтернативдүү зат, дегеле күнүмдүк жашоонун мазмунун жана социалдык ориентерлерин табуунун жолу катары кызмат кылууда;

2) Мамлекеттик жана коомдук институттардын туруксуздугу, аларга карата калк ишениминин төмөндүгүнүн, экономикалык коопсуздуктун жоктугунун шарттарында, дин инсанга өзүн-өзү аңдап түшүнүүнүн, кимдигин (иденттүүлүгүн) аныктоонун натыйжалуу механизмин берген, жан дүйнө таянычын, турмуш маңызын камсыздаган маанилүү социалдык институт болуп калууда;

3) Үй-бүлө институту, үй-бүлөлүк жана мектептеги жалпы тарбия, башкача айтканда баштапкы социалдашуу тутумунун бошондошунун жана кризисинин бүгүнкү шарттарында дин кыргызстандык жаштарды социалдаштыруунун, адеп-ыймандык жактан калыптандыруунун күчтүү агенти катары кызматты эффективдүү аткарып жатканы анык. Мындан сырткары, биз серептеп жаткан постсоветтик муундун басымдуу бөлүгүнүн ата-энелери советтик атеисттик реалдуулуктун алкагында калыптанганы социалдык факт экендигин айта кетүү орундуу.

4) Аталган факторлорго кошумча төмөнкүдөй

жагдайды белгилеп кетүү абзел. Ислам дининин жаштар арасында тасиринин күчөшү жогоруда айтылган мечиттердин жана атайын диний билим берүү мекемелеринин санынын арбышына да тикелей көз каранды экендигин ырастасак болот. Ал эми диний инфратүзүлүштүн кеңейишине арабдык (Сауд Аравиясы, Египет, Кувейт), пакистандык, түркиялык жана ирандык диний уюмдардын жана ишмерлердин таасиринин, финансылык колдоосунун салымы зор болгондугун да атап кетүү зарыл.

Жаштардын диний ишеними жана диний иденттүүлүгү: социологиялык аспекти. Постсоветтик Кыргызстандын жаштарынын диний ишениминин чыныгы табияты кандай? Чын эле жаштардын динчилдигинин, тактап айтканда исламдашуусунун артында терең руханий ишеним турабы, же бул жөн эле жаш муундун көңүлүн убактылуу бурган “модабы”? Же улуттук салтты улантуубу? Же жөн гана үй-бүлөлүк тарбиянын натыйжасыбы?

Бул макаланын алкагында мына ушул жана башка туташ суроолорго жооп издеп, “жаштардын” маселесинин тегерегиндеги талдообузду Кыргызстанда жүргүзүлгөн социологиялык өлчөөлөрдүн эмпирикалык жыйынтыктарынын негизинде улантасак. Эң оболу, автордун катышуусунда 2012-жылы ишке ашырылган социологиялык изилдөөнүн материалдарына кайрылсак [3]. Аталган изилдөө республикалык масштабда жүргүзүлүп, өлкөнүн бардык аймактарын (жети облусун) жана Бишкек шаарын камтыган. Анын алкагында кыргызстандык жаштардын динге карата мамилеси да каралган эле. Квоталык ыкма менен иштелип чыккан репрезентативдүү тандама аркылуу 15 жаштан 30 жашка чейинки курактагы 1410 адам сурамжыланган. Тажрыйбалык максаттар үчүн тандама негизги үч курактык топко бөлүштүрүлгөн: 15-19 жаш; 20-24 жаш; 25-30 жаш (жетилген курактагы жаштар).

1-таблица.

Изилдөөнүн тандамасынын параметрлери

Респонденттердин социалдык-демографиялык белгилери		Абс. саны	Пайызы
Жынысы	Эркек	726	68,4
	Аял	51,5	48,5
Курагы	15-19 жаш	714	50,6
	20-24 жаш	600	42,2
	25-30 жаш	96	6,8
Улуту (этносу)	Кыргыздар	1262	89,5
	Башка этностор	148	10,4
Орто мектепти аяктаган жери	Шаар	548	38,9
	Айыл	862	61,1
Жашаган аймагы	Баткен	68	4,8
	Жалал-Абад	46	3,2
	Ош	490	34,7
	Талас	68	4,8
	Ысык-Көл	68	4,8
	Нарын	92	6,5
	Чүй	132	9,3
	Бишкек шаары	446	31,6

Белгилей кетсек, сурамжылоонун алкагында негизги басым 15-19 жана 20-24 жаштагы курактык топторго жасалган. Анткени биз буларга алгачкы «постсоветтик муундун» белгилери башка курактык когорталарга салыштырмалуу көбүрөөк мүнөздүү деп божомолдодук.

Аталган социологиялык изилдөө заманбап жаштардын аң-сезиминде диний ишеним өтө орчундуу орунду ээлерин аныктады. Жаш муундун басымдуу көпчүлүгү өзүн Кудайга ишенген адам катары эсептейт. Ошол эле учурда бир катар кызыктуу тенденциялар айкындалды. Мисалы, жаштардын диний ишениминин деңгээли алардын курагына карата тескери пропорционалдуу экендиги байкалат, башкача айтканда жетилген респонденттер (25-30 жаш) кенже курактагы топторго караганда динге көбүрөөк баш койгон. Муну менен катар, айыл жеринде өскөн жаштар, шаардык теңтуштарына караганда, ошондой эле жигиттер кыздарга салыштырмалуу Кудайга көбүрөөк ишенерин социологиялык көрсөткүчтөр ачыктады (2-талицаны караңыз). Тереңдетилген статистикалык талдоодо хи-квадрат критерийи бул көз карандылыктардын статистикалык жактан маанилүү экендигин көрсөттү (Pearson Chi-Square /Asymp. sig. (2-sided) = 0.000). Белгилей кетсек, тандаманын “денесин” (89,5%) кыргыздар түзгөндүктөн, сурамжыланган массивдин дээрлик 94% ислам динин тутунаары аныкталган. Андыктан мындан ары диний ишеним негизинен ислам дининин контекстинде каралмакчы.

2-таблица.

«Сиз өзүңүздү Кудайга ишенген адам катары эсептейсизби?» (берилиштер % менен)

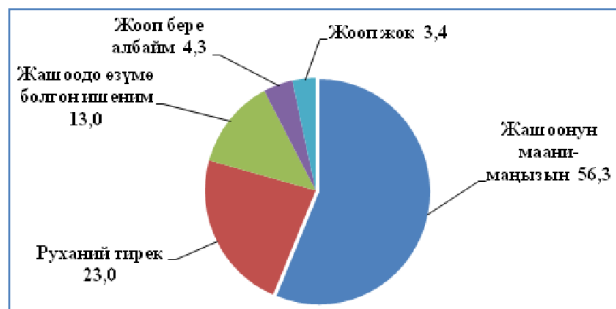
	Респонденттердин жоопторунун жалпы пайызы	Жынысы боюнча		Курагы боюнча			Баштапкы социалдашуу жери боюнча	
		эркек	аял	15-19 жаш	20-24 жаш	25-30 жаш	шаарлык	айылдык
Ооба, терең ишенем	82,8	90,0	77,6	83,5	83,5	91,5	75,4	89,6
Ооба, бирок терең эмес	12,6	7,5	18,5	12,5	13,8	8,5	19,1	8,8
Жок, ишенбейм	0,7	0,6	0,9	1,4	0,0	0,0	1,5	0,2
Жооп бере албайм	3,9	2,0	3,0	2,6	2,7	0,0	4,0	1,4

Кыргызстандык жаштардын Кудайга болгон жогорку ишениминин негизи эмнеде деген суроо мыйзамдуу түрдө келип чыгат. Буга тиешелүү жоопту изилдөөнүн кийинки жыйынтыктарынан алабыз. Дегенибиз, сурамжылоого катышкан жаштардын жарымынан көбү Кудайга ишенүү “жашоонун маанимаңызын” берерин айтышкан. Ошондой эле респонденттердин олуттуу үлүшү үчүн диний ишеним “руханий тирек” катары кызмат кылары айкын болду (1-диаграмманы караңыз). Мындай көрүнүш, жаш муунга таасир бере ала турган мамлекеттик идеоло-

гиянын таңсыктыгын, ал эми жаңы идеалдар жана баалуулуктар толук калыптанып, коомдук аң-сезимге сиңе электигин чагылдырган шарттарда дин институтунун позитивдүү, балким учурда аткарып жаткан негизги милдеттеринин бирин таасын мүнөздөп турат десек жүйөлүү болор.

1-диаграмма.

«Кудайга ишенүү Сизге эмне берет?»
(берилиштер % менен)

Кайчы таблицалардын алкагындагы статистикалык талдоо бул өңүттөгү бир өзгөчөлүктү ачыктады. Алсак, эркек респонденттердин басымдуу бөлүгү үчүн (65,6%) Кудайга ишенүү негизинен “жашоонун маани-маңызын” берсе, кыздар үчүн бул ишеним муну менен катар эле жигиттерге салыштырмалуу дээрлик эки эсе көбүрөөк “руханий тирек” жана “өзүнө ишенимди” берери маалым болду. Бул жерде корреляциялык байланыштын күчү сезилерлик жана статистикалык жактан маанилүү болуп чыкты (Contingency Coefficient = 0.202; Pearson Chi-Square /Asymp. sig. (2-sided) = 0.000). Мындан дагы күчтүү корреляция жогорку билимдүү жана билим деңгээли төмөн жаштар (б.а. орто, атайын орто билимдүүлөр) ортосунда табылды. Атап айтканда, билим деңгээли төмөндөр үчүн Жаратканга ишеним жогорку билимдүүлөргө салыштырмалуу алда канча көбүрөөк “жашоонун маңызын” камсыз кылат (Contingency Coefficient = 0.321; Pearson Chi-Square /Asymp. sig. (2-sided) = 0.000).

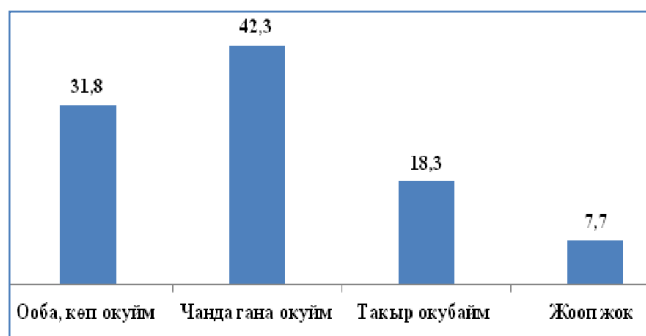
Белгилүү болгондой, диндин коомдук аң-сезимге, маданиятка, каада-салтка сүңгүп кириши тиешелүү ибадаттарды, ченемдерди жана салттарды аткаруу аркылуу ишке ашат эмеспи. Ушундан улам, изилдөөнүн алкагында жаштарга тиешелүү суроолор узатылган. Сурамжылоонун жыйынтыгында респонденттердин жалпы көлөмүнүн 64,3% “диний ибадаттарды жана ченемдерди аткаарын, бирок бардыгын эместиги” айкындалды. Буларды кынтыксыз аткаргандар изилденген массивдин 19,1% түзгөн; 11,7% суроого “жок” деген жообун узатса, 4,9% жооп бере алышкан эмес.

Исламдын диний эрежелери, адеп-ахлак ченемдери жана жөрөлгөлөрү ыйык китепте – Куранда түшүрүлгөн. Андыктан, диндин негизги жоболорун карманып, өзүн Кудайга ишенген адам деп эсептеген жаштар, маалыматтарды диний булактардан, тагыраак айтканда атайын адабияттардан алат деп божомолдоого толук негиз бар. Бирок чыныгы жагдай ошондойбу? Социологиялык изилдөөнүн көрсөткүчү

төрү жаштардын басымдуу бөлүгү диний адабияттарды окубай тургандыгын айгинеледи.

2-диаграмма.

«Сиз диний адабияттарды окуйсузу?»
(берилиштер % менен)

Постсоветтик жаш муундун диний ишениминин табиятын дагы тереңдетип ачыктоо максатында, автордун түздөн түз катышуусунда республикалык деңгээлде жүзөгө ашырылган дагы бир социологиялык изилдөөнүн жыйынтыктарына кайрылалы. Бул изилдөө кыргызстандыктардын жарандык иденттүүлүк маселелерин талдоого багытталып, Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин социология бөлүмүнүн базасында, 2014-жылдын апрель-май айларынын ичинде жүргүзүлгөн. Анын алкагында Кыргыз Республикасынын жети дубанынан жалпы 2000 адам сурамжыланган. Булардын ичинен 14-28 курактагы респонденттер 861 адамды түзгөн [1]. Мына дал ушул котингенттин коомдук пикирине саресеп салсак.

Аталган изилдөөнүн жүрүшүндө да респонденттердин динге карата мамилеси жөнүндө суроолор берилген. Мисалы, мечитке баруу жыштыгы жөнүндө суроо узатылган. Алынган жыйынтыктар төмөндөгү 3-диаграммада чагылдырылган.

3-диаграмма.

«Сиз мечитке барып турасызбы?»
(берилиштер % менен)

Мечитке баруу жыштыгы боюнча сурамжыланган массив негизинен эки топко бөлүнгөндүгүн 3-диаграмма таасын көрсөттү. Жаштардын басымдуу бөлүгү мечитке “барбайм” деп жооп берсе, “барам” дегендердин жарымынан көбү жумасына бир жолу, эреже катары “жума намазга”, ал эми калгандары жылына бир-эки жолу барары аныкталды. Ушундай эле тенденциянын изилденген массивдин бардык курактык топторунда, шаардык жана айылдык жаштардын арасында да орун алгандыгын тереңдетилген статистикалык талдоо айгинеледи.

Жогоруда каралган маселелердин, башкача айтканда жаштардын турмушундагы диндин олуттуулугунун контекстинде диний иденттүүлүктү серептөө максатка ылайыктуу. Тагыраак айтканда, социалдык иденттүүлүктү (кимдикти) аныктоодогу диндин, биринчи кезекте исламдын, жаш муундун жан дүйнөсүндөгү ордун жана маанисин талдоо абзел.

“Иденттүүлүк” түшүнүгүнүн социологиялык илимде кеңири интерпретацияланышын эске алып, биз диний иденттүүлүктү инсандын же инсандар тобунун тигил же бул диний жамаатка, диний ишенимге өзүн таандык кылууга жана ошол аркылуу өзүн таанып-билүүгө байланышкан социалдык-психологиялык багыт (абал) катары аныктасак болот [5].

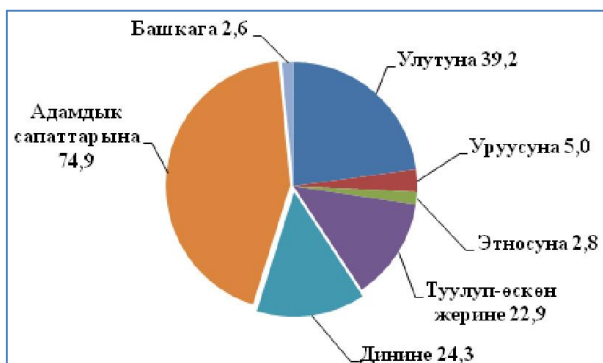
Социологиялык изилдөөнүн (2014-ж.) материалдарынын негизинде постсоветтик жаштардын диний иденттүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн мүнөздөп көрсөк. Респонденттердин тиешелүү суроолорго берилген жоопторун талдап көрүп, бир катар тыянактарга келдик. Маселен, жаштардын диний институттарга (муфтият, мечит) ишеними башка социалдык-саясий институттарга (өкмөт, парламент, сот, милиция ж.б.) салыштырмалуу алда канча жогору, б.а. “толук ишеним” дегендердин үлүшү дээрлик 55 пайызды түзгөн. Ал эми өкмөт жана парламентке карата ишеним деңгээли 10 пайыздын тегерегинде гана болгон. Ошондой эле изилденген жаштардын басымдуу үлүшү “даваатка чыгууну” колдооорун билдирген. Бирок, ошол эле учурда сурамжыланган жаштардын 50 пайыздан көбү Кыргызстандын элинин ынтымагын “күчтүү бийлик” жана “күчтүү саясий лидер” бекемдей алат деген пикирин билдирген.

Динге ишенимдин жогору болгонуна карабастан постсоветтик жаш жарандардын баалуулуктар шкаласында да дин “ата-эне”, “ден-соолук”, “өлкөдөгү стабилдүүлүк” сыяктуу баалуулуктардан кийинки орундарды ээлеген.

Мындан тышкары, бейтааныш мекендеши менен жолугуп калганда респонденттер адегенде алардын динине эмес, “адамдык сапаттарына” көңүл бурары анык болду (4-диаграмманы караңыз).

4-диаграмма.

«Эгерде кыргызстандык бейтааныш бирөө менен маектешип калсаңыз, анда Сиз көбүрөөк анын эмнесине көңүл бурасыз?» (берилиштер % менен)

Диний иденттүүлүктүн даражасын аныктай турган дагы бир индикаторго назар салсак. Жогорудагы изилдөөнүн алкагында респонденттерге “Сиз өзүңүздү бүгүн биринчи кезекте ким деп эсептейсиз?” деген собол узатылган. Сурамжылангандардын 60 пайыздан ашыгы “өз өлкөмдүн жаранымын” деп эсептесе, “өз динимдин өкүлүмүн деп” 9 пайызы гана белгилеген. Ал эми “кыргыз” ким экендигин аныктоодо заманбап жаштар үчүн анын “мусулман болушу” анчейин мааниге ээ эмес (5-диаграмманы караңыз).

5-диаграмма.

Сиз «Кыргыз» деп кимди эсептейсиз?»
(берилиштер % менен)

Ошентип, социологиялык изилдөөлөрдүн негизинде алынган эмпирикалык маалыматтардын алкагында биз постсоветтик жаштардын диний ишениминин жана диний иденттүүлүгүнүн айрым өзгөчөлүктөрүн талдадык. Мунун негизинде бир катар корутундуларды чыгарсак.

Биздин баамыбызда, кыргыз коомундагы аномия жана ага байланышкан социомаданий, руханий кризистик абал диндин (исламдын) жамааттык аңсезимдеги түйүндүү ордун жана орчундуу маанисин шарттап жатат. Ошондуктан постсоветтик жаштардын диний ишениминин артышы төмөнкү факторлор менен түшүндүрүлөт: а) дин руханий вакуумду толуктаган заттын, социалдык багыттоочтун милдетин аткарууда; б) мамлекеттик институттарга карата калк ишениминин дефицитинин шарттарында дин инсанга өзүн-өзү андап түшүнүүнүн, кимдигин (иденттүүлүгүн), турмушунун маңызын аныктоонун эффективдүү жолу болуп калууда; в) дин үй-бүлөлүк тарбия тутумунун бошондошунун шарттарында жаштарды социалдаштыруунун күчтүү агенти катары чыгууда; г) кеңири диний инфратүзүлүштүн (мечиттер, сыйынуу жайлары, медреселер, борборлор, фонддор ж.б.) болушу исламдын динамикалуу түрдө жайылышына өбөлгө түзүүдө.

Социологиялык көрсөткүчтөр күбөлөндүрүп тургандай, постсоветтик жаштардын дээрлик ар бири өзүн Кудайга (динге) ишенген адам катары эсептейт. Диний ишеним аларга жашоонун маани-маңызын берип, руханий тирек катары кызмат кылат жана өзүнө болгон ишенимди камсыздайт. Бирок, ошол эле мезгилде жаштар диний ибадаттарды (ырым-жырымдарды) толук аткарышпайт, мечитке негизинен жу-

масына бир жолу барышат жана басымдуу бөлүгү диний адабияттарды окубайт. Бул жагдай белгилүү бир деңгээлде бизди, жаштардын басымдуу үлүшүнүн диний ишениминин негизинде динди жан дили менен терең кабылдоо эмес, көбүнесе “моданы эрчүү” же жаш инсанды курчаган чөйрөнүн, коомдун, атап айтканда анын үй-бүлөсүнүн, ата-энесинин, досторунун, калыптанган улуттук салттардын таасири жатат деген ойго түртөт.

Постсоветтик жаштардын учурда динге социалдык институт катары ишеними зор. Бирок социалдык иденттүүлүктөрдүн портфелинде диний иденттүүлүктүн даражасы чечүүчү орунда эмес. Тактап айтканда, жаш инсандардын баалуулуктар шкаласындагы алдыңкы позицияларды дин ээлебейт, ошондой эле өзүн биринчи кезекте диний жамаат (мусулмандар) менен иденттештирген (таандык кылган) жаштардын үлүшү төмөн. Мындан тышкары, “кыргыз” деген ким экендигин аныктоодо жаштар үчүн анын “мусулман болушу” дээрлик маанилүү эмес.

Жаштарга болгон диндин таасирин бир жактуу карап, позитивдүү гана мүнөздөмө берүү туура эмес болор. Андыктан диний фактор кош тараптуу деп ырастасак болот: бир жагынан, ал жаш адамды адептүүлүктүн бийик ченемдерин сактоого үгүттөп, жүрүм-турумдун асоциалдык, девианттык (чектен чыккан) моделинен арылтып, жашоосун маңыздуу кылат, ага келечекке жана өзүнө болгон ишенимди берет, руханий дүйнөсүн байытат; бирок экинчи жагынан, диний фанатизмди жана диний сабырсыздыкты үгүттөөнүн негизинде Кудайга ишенген адамдардын арасындагы агрессивдүүлүктү жана интолеранттуулукту калыптанып, аларды бириндетип, кайраштырат. Бул көрүнүштөр негизги мүчөлөрүн жаштар, айрым учурда өспүрүмдөр да түзгөн, диний экстремисттик жана террористтик уюмдардын жаралышына алып келиши мүмкүн. Албетте, бул маселе өзүнчө изилдөөнү талап кылат.

Адабияттар:

1. Аталган социологиялык изилдөөнүн алкагында 861 адамды түзгөн 14-28 жаштагы респонденттердин массивинин курамы төмөндөгүдөй бөлүштүрүлгөн: кыр-

гыздар 629 адам (73%), башка улуттар 232 адам (27%); Ысык-Көлдөн 63 адам (7,3%), Нарындан 38 адам (4,4%), Таластан 36 адам (4,2%), Жалал-Абаддан 170 адам (19,7%), Оштон 230 адам (26,7%), Баткенден 73 адам (8,5%), Чүйдөн 123 адам (14,3%) жана Бишкек шаарынан 128 адам (14,9%); шаардыктар 262 адам (30,4%), айылдыктар 598 адам (69,5%).

2. Государственная политика в религиозной сфере и основные религиозные течения в Кыргызстане. Методическое пособие/ Чотаев З.Д., Турсунбеков З.А., Жумакунов Э.М., Сманова Н.Т., Гайбаева А.Т. - Бишкек, 2015. - 90 с.
3. Исаев К.И., Сыргабаев С.Б., Романов Б.А. Кыргызстан жаштарынын заманбап шарттардагы социалдык бейнеси. - Бишкек: “Кут-Бер”, 2012. - 104 б.
4. Караңыз: Молодежь и государственная политика в Кыргызстане. - Б.: 2012. - 100 с.; Исаев К.И., Сыргабаев С.Б., Романов Б.А. Кыргызстан жаштарынын заманбап шарттардагы социалдык бейнеси. - Бишкек: “Кут-Бер”, 2012. - 104 б.; Национальный опрос общественного мнения в Кыргызстане, проведенный Агентством SIAR-Бишкек для Baltic Surveys / Gallup от имени Международного республиканского института с 25 апреля по 13 мая 2011 года, стр. 59; «Кыргызстан: успешная молодежь – успешная страна», стр. 97. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/kyrgyzstan-nhdr-2010-ru.pdf> (материалга кайрылуу күнү 6.03.2016).
5. Караңыз: Крылов А.Н. Религиозная идентичность. Индивидуальное и коллективное самосознание в постиндустриальном пространстве. 3-е изд, доп. и перераб. - М.: Издательство ИКАР, 2014. - 356 с.; Религия в самосознании народа: религиозный фактор в идентификационных процессах / Мчедлов М.П. и др.; отв. ред.: Мчедлов М.П. - М.: [Ин-т социологии РАН](http://www.sociology.ru), 2008. - 413 с.
6. Малтабаров Б. Социологический анализ религиозной ситуации в современном Кыргызстане // Вестник КазНПУ им. Абая № 1 (9), 2005. - С. 9.
7. Мамаюсупов О.Ш. Вопросы религии на переходном периоде. - Б.: 2003. - С. 165.
8. Мертон Р. Самоисполняющееся пророчество (Теорема Томаса) URL: <http://socioline.ru/pages/r-merton-samoispolnyayus-cheesya-prorochestvo-teorema-tomasa> (материалга кайрылуу күнү: 6.03.2016)
9. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. - М.: АСТ МОСКВА: Хранитель, 2006. - С.243.

Рецензент: к.социол.н., и.о. доцента Жусубалиев А.